

Rafał Kościański, Rafał Leśkiewicz

BRAKOWANIE I NISZCZENIE DOKUMENTÓW WOJEWÓDZKIEGO URZĘDU SPRAW WEWNĘTRZNYCH W POZNANIU W LATACH 1989–1990. WYBRANE ZAGADNIENIA

Wartykule opisano zagadnienia związane z brakowaniem i niszczeniem dokumentów Wojewódzkiego Urzędu Spraw Wewnętrznych w Poznaniu w latach 1989–1990. Gwoli wyjaśnienia należy podkreślić, że w tekście świadomie użyto dwóch terminów, tj. brakowanie i niszczenie, dla pełniejszego zobrazowania sytuacji prawnej, jak również bezprawnych działań funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa. Pojęcie niszczenia dokumentów stosowane jest wówczas, kiedy proces likwidacji akt miał charakter nielegalny, odbył się bez poparcia jakichkolwiek oficjalnych wytycznych, rozkazów lub przepisów. Termin brakowanie natomiast używany jest w sytuacji, gdy dotyczy eliminowania dokumentów w związku ze stwierdzeniem ich bieżącej nieprzydatności dla funkcjonariuszy SB, zgodnie z obowiązującymi w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych przepisami¹.

Na potrzeby niniejszego opracowania przedstawiono jedynie wybrane kwestie odnoszące się do brakowania i niszczenia akt, z uwzględnieniem typowych dla WUSW w Poznaniu procesów. Skoncentrowano się przede wszystkim na omówieniu skali zniszczeń materiałów wytworzonych kolejno przez wydziały: „W”, IV oraz VI poznańskiej SB. Przybliżono również proces masowego niszczenia spraw będących w tzw. czynnej rejestracji oraz operacyjnych w postaci papierowej i mikrofilm (zarówno osobowych źródeł informacji, jak i rozpracowań operacyjnych) przechowywanych w archiwum Wydziału „C”.

W tym miejscu należy zaznaczyć, że artykuł jest pierwszą próbą częściowego ujęcia zagadnienia brakowania i niszczenia akt przez wielkopolską SB pod koniec swojego istnienia. Wcześniej w zakresie omawianej problematyki na uwagę zasługuje analiza źródłowa autorstwa Wojciecha Chałupki odnosząca się do stanu zachowania materiałów archiwalnych dotyczących środowiska naukowego Poznania w latach 1970–1989².

¹ Pojęcie brakowania akt w przepisach archiwalnych SB było definiowane w następujący sposób: „Brakowanie materiałów archiwalnych polega na systematycznym i stałym wydzielaniu na makulaturę materiałów kategorii «B», których termin przechowywania minął”. Zob. AIPN Po, 06/280/3/10, Zarządzenie nr 049/85 MSW z 8 VII 1985 r. w sprawie organizacji i zasad postępowania z materiałami archiwalnymi w resorcie spraw wewnętrznych, § 58, k. 26; AIPN Po, 06/280/3/1, Zarządzenie nr 034/74 MSW z 10 V 1974 r. w sprawie postępowania z aktami archiwalnymi w resorcie spraw wewnętrznych, § 67, k. 25.

² W. Chałupka, *Środowisko naukowe Poznania (1970–1989) w aktach miejscowych organów bezpieczeństwa – próba rekonstrukcji podstawy źródłowej* [w:] *Z archiwum Oddziału Instytutu Pamięci Narodowej w Poznaniu. Studia nad zasobem*, red. R. Kościański, R. Leśkiewicz, Warszawa–Poznań 2008, s. 215–232.

Bazę źródłową pracy stanowią przede wszystkim zachowane protokoły brakowania akt (w kilku przypadkach antydatowane)³ oraz protokoły likwidacji i przekazania wydziałów⁴, wpisy w dziennikach rejestracyjnych⁵ i inwentarzach archiwalnych akt serii II⁶ oraz zapiski na kartach ewidencyjnych⁷.

W KW MO, a następnie w WUSW w Poznaniu na przestrzeni lat 1965–1985 sukcesywnie poddawano procesowi opiniowania, a następnie brakowania dokumenty wytworzone przez jednostki organizacyjne SB województwa poznańskiego. Tylko w listopadzie 1965 r. jednym protokołem brakowania na polecenie dyrektora Biura „C” MSW wybrakowano kilkanaście tysięcy teczek personalnych i pracy współpracowników UB/SB, którzy zostali wyrejestrowani z sieci agenturalnej⁸.

W następstwie regularnych tzw. prac porządkowych w połowie lat osiemdziesiątych XX w. wybrakowano w poznańskim archiwum SB, zgodnie z obowiązującymi w MSW przepisami, większość materiałów dotyczących rozpracowań operacyjnych (II) oraz znaczną część dokumentacji odnoszącej się do współpracowników organów bezpieczeństwa państwa z lat czterdziestych i pięćdziesiątych⁹.

W dniach od 18 do 23 kwietnia 1988 r. komisja w składzie: ppłk Józef Bertrandt¹⁰, kpt. Janusz Stankiewicz¹¹ oraz por. Henryk Kawecki¹² zakwalifikowała do brakowania akta roz-

W przywołanym artykule autor skoncentrował się na przedstawieniu protokołu przekazania dokumentów Wydziału III do Wydziału III-1 z 22 XI 1982 r. Spośród wszystkich wymienionych w tym protokole dokumentów do dnia dzisiejszego zachowały się jedynie nieliczne akta osobowych źródeł informacji, spraw operacyjnych i zapisów ewidencyjnych. Reszta dokumentacji została wybrakowana lub zniszczona.

³ Protokoły brakowania dokumentacji administracyjnej i operacyjnej KW MO/WUSW w Poznaniu zostały przekazane do zasobu archiwalnego Oddziału IPN w Poznaniu przez Delegaturę UOP/ABW w Poznaniu spisem zdawczo-odbiorczym nr AIPN Po, 00169.

⁴ AIPN Po, 06/282/21, Protokół likwidacji i przekazania Wydziału IV WUSW w Poznaniu, 30 XII 1989 r., k. 1–42; AIPN Po, 00169/110, Protokół główny likwidacji Wydziału VI WUSW w Poznaniu, 28 XII 1989 r., k. 1–39.

⁵ W zasobie archiwalnym Oddziału IPN w Poznaniu znajdują się kopie dzienników rejestracyjnych KW MO/WUSW w Poznaniu za lata 1962–1990. AIPN Po, 00193/1 (4 tomy).

⁶ Inwentarze archiwalne akt operacyjnych serii II KW MO/WUSW w Poznaniu: AIPN Po, 00188/1–7; AIPN Po, 00193/7.

⁷ Kartoteka ogólnoinformacyjna, obejmująca m.in. dokumentację SB z województwa poznańskiego, została przekazana do zasobu archiwalnego Oddziału IPN w Poznaniu przez Delegaturę UOP/ABW w Poznaniu spisami zdawczo-odbiorczymi o numerach: AIPN Po, 0211; AIPN Po, 0044; AIPN Po, 0051.

⁸ AIPN Po, 00169/17, Protokół brakowania teczek personalnych i pracy byłych TW, 15 XI 1965 r., b.p.

⁹ Por. AIPN Po, 00169/67, Protokół brakowania nr 61, 10 X 1984 r., b.p.; AIPN Po, 00169/71, Protokół brakowania nr 65, 25 IV 1988 r., b.p.

¹⁰ Józef Bertrandt (ur. 1924 r.). Od 5 III 1945 r. młodszy referent PUBP w Koninie; od 15 VII 1946 r. referent PUBP w Strzelcach Krajeńskich, a od 1 II 1947 r. starszy referent p.o. zastępcy szefa PUBP; od 1 IX 1947 r. zastępca szefa PUBP w Strzelcach Krajeńskich; od 6 IX do 9 X 1947 r. słuchacz kursu zastępców szefów PUBP; od 1 IX 1948 r. zastępca szefa PUBP w Rawiczu; od 15 IV 1950 r. zastępca szefa PUBP w Kaliszu; od 15 IX 1950 r. w dyspozycji szefa WUBP w Poznaniu; od 1 X 1950 r. starszy referent Sekcji 2 Wydziału III WUBP w Poznaniu; od 25 IX 1951 r. słuchacz rocznej szkoły kierownictwa CW MBP w Legionowie; od 8 VIII 1952 r. starszy referent Sekcji 2 Wydziału VIII, a od 1 XII 1952 r. naczelnik Wydziału VIII WUBP w Poznaniu; od 1 IV 1955 r. naczelnik Wydziału V WUdsBP w Poznaniu; od 28 XI 1956 r. w dyspozycji komendanta wojewódzkiego MO w Poznaniu; z dniem 28 II 1957 r. zwolniony ze służby; 1 VIII 1959 r. przyjęty ponownie na stanowisko kierownika grupy Wydziału II KW MO w Poznaniu; od 1 II 1962 r. funkcjonariusz stały KW MO w Poznaniu; od 1 VIII 1964 r. kierownik Samodzielnej Sekcji Paszportów; od 1 IV 1967 r. w dyspozycji KW MO w Poznaniu; od 1 VIII 1967 r. zastępca naczelnika Wydziału Paszportów i Dowodów Osobistych KW MO w Poznaniu; od 1 IV 1974 r. inspektor, a od 1 I 1975 r. starszy inspektor Inspektoratu Kierownictwa SB KW MO w Poznaniu; od 1 VI 1975 r. starszy inspektor Zespołu ds. SB Wydziału Inspekcji KW MO w Poznaniu; z dniem 15 III 1990 r. zwolniony ze służby. AIPN Po, 084/3799, Akta osobowe Józefa Bertrandta.

pracowań operacyjnych z lat 1955–1988. W protokole zawarto informacje na temat 3716 pozycji¹³. Całość procesu zatwierdził zastępca szefa WUSW ds. SB ppłk Franciszek Szych¹⁴. Faktyczne wybrakowanie odbyło się w sierpniu 1988 r. w Fabryce Papieru w Czerwonaku, co potwierdziło swym podpisem trzech funkcjonariuszy SB. Mimo kwalifikacji archiwalnej oznaczonej symbolem „B-10” (zawartej w protokole) zniszczono również sprawy operacyjne prowadzone w latach osiemdziesiątych na działaczy opozycyjnych z terenu Wielkopolski, a niektóre z nich zostały zakończone dopiero w 1988 r. Ponadto szczegółowa analiza przywołanego protokołu pozwala stwierdzić, że w rzeczywistości nie dokonano wybrakowania i niszczenia wszystkich ujętych w dokumencie teczek spraw. Część jednostek zostało zniszczonych dopiero półtora roku później. W kilku przypadkach mamy do czynienia z sytuacją, że materiały aktowe zawarte w protokole brakowania fizycznie przetrwały do momentu likwidacji SB w postaci podartych kartek papieru. W ramach dotychczasowych prac w zakresie konserwacji zachowanych materiałów udało się jednak odtworzyć dokumenty przekazane w kawałkach przez Delegaturę UOP w Poznaniu do Oddziału IPN w Poznaniu¹⁵.

Fala masowego niszczenia i kwalifikowania do brakowania akt UB/SB rozpoczęła się w czerwcu 1989 r. i trwała nieprzerwanie do stycznia 1990 r.¹⁶ W tym okresie na szczeblu wydziałów operacyjnych w związku z reorganizacją strukturalną pionu SB prowadzono prace porządkowe, na które składał się proces opiniowania materiałów i kwalifikowania ich jako dokumentacji niearchiwalnej do wybrakowania. Starano się przy tym zachować pozory działań legalnych. Powoływano komisje do oceny przydatności dokumentacji operacyjnej i administracyjnej, a następnie, opierając się na wewnętrznych przepisach MSW, dokonywano brakowania i niszczenia materiałów archiwalnych. W skład komisji wchodził zawsze naczelnik wydziału lub jego zastępca.

¹¹ Janusz Stankiewicz (ur. 1940 r.). Od 15 IV 1964 r. oficer operacyjny Wydziału II KW MO w Poznaniu; od 3 IX 1965 r. słuchacz Szkoły Oficerskiej MSW w Legionowie; od 1 VIII 1966 r. w dyspozycji zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. SB w Poznaniu; od 1 X 1966 r. oficer operacyjny Wydziału II KW MO w Poznaniu; od 1 IV 1967 r. inspektor, a od 1 XII 1971 r. starszy inspektor Wydziału II KW MO, a następnie WUSW w Poznaniu; z dniem 31 XII 1989 r. zwolniony ze służby. AIPN Po, 084/3758, Akta osobowe Janusza Stankiewicza.

¹² Henryk Kawecki (ur. 1946 r.). Od 16 XI 1970 r. oficer ewidencji operacyjnej Sekcji 3 Wydziału „C” KW MO w Poznaniu; od 1 I 1973 r. oficer Sekcji 3 Wydziału „C” KW MO w Poznaniu; od 1 I 1975 r. oficer techniki operacyjnej Sekcji 3 Wydziału „C”, a od 1 VI 1975 r. referent techniki operacyjnej Sekcji 2 Wydziału „C” KW MO w Poznaniu; od 1 III 1978 r. starszy referent techniki operacyjnej Wydziału „C”, a od 1 V 1982 r. inspektor Wydziału „C” KW MO w Poznaniu; od 16 III 1988 r. kierownik sekcji Wydziału „C” WUSW w Poznaniu. AIPN Po, 654/3, Akta osobowe Henryka Kaweckiego.

¹³ AIPN Po, 00169/71, Protokół brakowania nr 65, 25 IV 1988 r., b.p.

¹⁴ Franciszek Szych (ur. 1940 r.). Od 1 V 1966 r. oficer operacyjny Wydziału II KW MO w Poznaniu; od 1 IV 1967 r. inspektor, a od 1 VII 1971 r. starszy inspektor Wydziału II KW MO w Poznaniu; od 1 IX 1971 r. kierownik grupy Wydziału II, a od 1 VI 1973 r. zastępca naczelnika Wydziału II KW MO w Poznaniu; od 1 IV 1983 r. naczelnik Wydziału III KW MO w Poznaniu; od 1 VIII 1984 r. zastępca szefa WUSW ds. SB w Poznaniu; z dniem 31 III 1990 r. zwolniony ze służby. AIPN Po, 084/3869, Akta osobowe Franciszka Szycha.

¹⁵ Por. fotografię okładki teczek Józefa Mazurczaka, przewodniczącego Koła Miejskiego NSZZ RI „Solidarność” w Mosinie. Sprawa założona przez Wydział VI KW MO w Poznaniu. Zachowała się jednak w postaci mikrofisy. Por. AIPN Po, 0186/69, Kwestionariusz ewidencyjny krypt. „Ogrodnik II”.

¹⁶ Szerzej pisze o tym R. Peterman, *Proces brakowania i niszczenia akt organów bezpieczeństwa państwa w latach 1954–1990 na przykładzie województwa łódzkiego* [w:] *Wokół teczek bezpieki – zagadnienia metodologiczno-źródłoznawcze*, red. F. Musiał, Kraków 2006, s. 383. W artykule autor podaje, że proces masowego brakowania i niszczenia akt rozpoczął się w drugiej połowie 1989 r. i trwał nieprzerwanie do 31 stycznia 1990 r., czyli do momentu wydania przez gen. Czesława Kiszcza Decyzji nr 1 w sprawie zakazu niszczenia dokumentów w resorcie spraw wewnętrznych. Wiadomo natomiast, że niszczenie dokumentów nie zostało faktycznie przerwane. Funkcjonariusze SB przywiązywali tylko większą wagę do ukrywania śladów tych działań.

W związku z dynamicznie zmieniającą się sytuacją polityczną w kraju pierwsze przekształcenia organizacyjne resortu objęły pion perlustracji korespondencji poznańskiej SB. Pierwszy zachowany w archiwum Oddziału IPN w Poznaniu protokół brakowania z tego okresu pochodzi z 29 czerwca 1989 r.¹⁷ Komisja w składzie: mjr Andrzej Pilarski¹⁸, kpt. Leszek Szymański¹⁹, kpr. Waław Piechowiak²⁰ oraz por. Halina Orwat²¹ zakwalifikowała do zniszczenia dokumenty wytworzone w latach 1961–1989, przede wszystkim materiały znajdujące się na stanie Wydziału „W”. Składały się na nie m.in. książki raportów dziennych, protokoły inwentaryzacyjne, kopie dokumentów wytworzonych podczas dokonywania perlustracji korespondencji, które zostały zwrócone do Wydziału „W” przez jednostki operacyjne. Ponadto wybrakowano i zniszczono oryginalną korespondencję zakwestionowaną przez funkcjonariuszy pionu „W”, która nie dotarła do adresatów. Zatem kolejno za lata 1979–1980 wybrakowano 2600 listów/paczek; 1981–1982 – 840 sztuk; 1983–1984 – 610 sztuk; 1985–1986 – 430 sztuk; 1987–1988 – 127 sztuk. Łącznie za cały okres 1979–1988 wybrakowano i zniszczono 4607 zakwestionowanych przesyłek pocztowych²². Funkcjonariusze zniszczyli także dwie teczki obiektowe prowadzone przez pion „W” KW MO/WUSW w Poznaniu na urzędy pocztowe w Poznaniu i Gnieźnie²³. Kolejne zniszczenia objęły postanowienia prokuratorskie dotyczące przekazania przesyłek pocztowych na potrzeby prowadzonych postępowań karnych. Usunięto również dokumentację dotyczącą prowadzonych szkoleń politycznych funkcjonariuszy SB, materiały odnoszące się do rozliczeń funduszu operacyjnego i spraw postępowań dyscyplinarnych wobec pracowników wydziału. Nie oszczędzono także części narzędzi pracy, m.in. materiału porównawczego pisma²⁴.

¹⁷ AIPN Po, 00169/9, Protokół brakowania, 29 VI 1989 r., b.p.

¹⁸ Andrzej Pilarski (ur. 1937 r.). Od 1 IX 1961 r. oficer techniki operacyjnej Wydziału „W” KW MO w Poznaniu; od 1 VII 1968 r. starszy oficer techniki operacyjnej Wydziału „W” KW MO w Poznaniu; od 1 VIII 1969 r. zastępca naczelnika Wydziału „W” KW MO, a następnie WUSW w Poznaniu; z dniem 31 VII 1990 r. zwolniony ze służby. AIPN Po, 084/4003, Akta osobowe Andrzeja Pilarskiego.

¹⁹ Leszek Szymański (ur. 1935 r.). Od 1 VIII 1953 r. słuchacz szkoły oficerskiej BP w Gdańsku; od 22 VIII 1954 r. referent Sekcji 4 Wydziału IV WUBP w Poznaniu; od 1 IV 1955 r. referent Sekcji 1 Wydziału IV WUdsBP w Poznaniu; od 1 IV 1956 r. oficer operacyjny Sekcji 1 Wydziału IV; z dniem 31 XII 1956 r. zwolniony ze służby w związku z reorganizacją; 1 V 1960 r. przyjęty ponownie jako oficer techniki operacyjnej Wydziału „W” KW MO w Poznaniu; od 1 X 1969 r. starszy oficer techniki operacyjnej Wydziału „W” KW MO w Poznaniu, a od 1 I 1973 r. starszy oficer Wydziału „W” KW MO w Poznaniu; od 1 I 1975 r. starszy kontroler, od 12 VI 1980 r. starszy inspektor, a od 16 IV 1989 r. kierownik zmiany Wydziału „W” KW MO w Poznaniu; z dniem 31 III 1990 r. zwolniony ze służby. AIPN Po, 084/3870, Akta osobowe Leszka Szymańskiego.

²⁰ Waław Piechowiak (ur. 1948 r.). Od 16 III 1977 r. inspektor Wydziału II KW MO w Poznaniu; od 1 XI 1982 r. inspektor Wydziału III-1 KW MO w Poznaniu; od 16 IV 1987 r. starszy referent techniki operacyjnej Wydziału „W” na wolnym etacie inspektora Wydziału III-1 WUSW w Poznaniu; od 1 IV 1989 r. inspektor Referatu „W” RUSW w Gnieźnie; z dniem 31 VII 1990 r. zwolniony ze służby. AIPN Po, 084/4085, Akta osobowe Waława Piechowiaka.

²¹ Halina Orwat z d. Laskowska (ur. 1946 r.). Od 15 IX 1964 r. wywiadowca Sekcji 3 Wydziału „B” KW MO w Poznaniu; od 1 IV 1965 r. wywiadowca Wydziału „B”, od 16 VII 1967 r. wywiadowca Sekcji 1 Wydziału „B”, a od 1 I 1975 r. starszy wywiadowca Sekcji 4 Wydziału „B” KW MO w Poznaniu; od 1 VI 1975 r. kontroler, a od 1 IV 1980 r. starszy kontroler Wydziału „W” KW MO w Poznaniu; od 1 VII 1983 r. młodszy inspektor, a od 1 IV 1989 r. starszy inspektor Wydziału „W” WUSW w Poznaniu; z dniem 31 III 1990 r. zwolniona ze służby. AIPN Po, 084/3842, Akta osobowe Haliny Orwat.

²² AIPN Po, 00169/9, Protokół zniszczenia nr 15, 23 VI 1989 r., b.p.

²³ *Ibidem*, Protokół zniszczenia nr 16, 29 VI 1989 r., b.p. Dokument zawiera m.in. informację o zniszczeniu teczki na Urząd Pocztowo-Telekomunikacyjny Gniezno 2 obejmującej materiały z lat 1960–1984; *ibidem*, Protokół zniszczenia nr 17, 28 VI 1989 r., b.p. Dokument zawiera m.in. informację o zniszczeniu teczki na Urząd Pocztowo-Telekomunikacyjny Poznań 2.

²⁴ Szerzej na temat stanu zachowania dokumentacji Wydziału „W” KW MO/WUSW w Poznaniu zob. R. Nowicki, „Stan zachowania materiałów archiwalnych Wydziału «W» KW MO/WUSW w Poznaniu – przegląd i charakterystyka” (maszynopis w posiadaniu autorów).

4 lipca 1989 r. komisja w składzie: mjr Andrzej Pilarski, kpt. Leszek Szymański, starszy sierż. Jolanta Krukowska²⁵ podjęła decyzję o brakowaniu materiałów obronnych za lata 1963–1989. W kolejnych dniach lipca kontynuowano prace w zakresie kwalifikowania dokumentacji do brakowania²⁶. Następnym etapem brakowania i niszczenia dokumentów był związany z procesem likwidacji wydziałów i powstawaniem nowych komórek organizacyjnych SB na jesieni 1989 r. Na przykład w procesie likwidacji Wydziału IV protokołem zdawczo-odbiorczym z 30 grudnia 1989 r. przekazano do nowo utworzonego Wydziału Studiów i Analiz 230 spraw rejestrowanych przez Wydział IV²⁷. W tej liczbie 196 spraw dotyczyło osobowych źródeł informacji. Materiały zdawał naczelnik Wydziału IV ppłk Marian Malak²⁸, natomiast przyjmującym całość był naczelnik nowej komórki organizacyjnej ppłk Włodzimierz Sawczak²⁹. Wszystkie sprawy przejęte przez nowy wydział zniszczono najprawdopodobniej w styczniu 1990 r.³⁰

Zniszczone dokumenty nie zostały ujęte w żadnym protokole. Dla celów ewidencyjno-porządkowych dokonywano tylko wyrejestrowania spraw w kartotece Biura „C” MSW poprzez przesłanie znormalizowanej karty E-16 z informacją, że „akta zostały zniszczone we własnym zakresie przez jednostkę rejestrującą ze względu na nieprzydatność do dalszej pracy operacyjnej” lub „...z uwagi na małą wartość operacyjną” dokumentów. Jako datę eliminacji dokumentów podano 26 stycznia 1990 r.

Oprócz materiału aktowego w stosunku do większości osób usunięto również karty rejestracyjne w kartotece ogólnoinformacyjnej Wydziału „C” WUSW w Poznaniu. Wielu jednak osób z bliżej nieznanymi powodami formalnie nie wyrejestrowano z czynnego zainteresowania SB.

Znacznie wcześniej, albowiem już w październiku 1989 r., zniszczono komisyjnie 619 teczek ewidencji operacyjnej na księży, 123 sprawy operacyjnego rozpracowania oraz 10 spraw obiektowych. Całość procesu niszczenia dokumentów Wydziału IV dokonano na podstawie protokołu nr 64 z 12 października 1989 r.³¹ Ujęto w nim materiały spraw

²⁵ Brak akt osobowych w zasobie archiwalnym IPN.

²⁶ AIPN Po, 00169/9, Protokoły brakowania dokumentów obronnych Wydziału „W” z lat 1963–1989, b.p.

²⁷ AIPN Po, 06/282/21, Załącznik do protokołu nr 1 przekazania materiałów rejestrowanych z Wydziału IV do Wydziału Studiów i Analiz, 28 XII 1989 r., k. 3–6.

²⁸ Marian Malak (ur. 1939 r.). Od 15 XI 1961 r. wywiadowca Sekcji 3 Wydziału „B” KW MO w Poznaniu; od 20 II 1963 r. słuchacz szkoły oficerskiej CW MSW w Legionowie; od 3 VIII 1963 r. wywiadowca Sekcji 1 Wydziału „B” KW MO w Poznaniu; od 1 IV 1965 r. oficer operacyjny, od 1 IV 1967 r. inspektor, a od 1 VIII 1970 r. starszy inspektor Wydziału IV KW MO w Poznaniu; od 1 VI 1975 r. kierownik sekcji Wydziału IV, a od 1 VIII 1977 r. zastępca naczelnika Wydziału IV KW MO w Poznaniu; od 1 V 1985 r. naczelnik Wydziału IV WUSW w Poznaniu; z dniem 31 III 1990 r. zwolniony ze służby. AIPN Po, 0152/6, Akta osobowe Mariana Malaka.

²⁹ Włodzimierz Sawczak (ur. 1947 r.). Od 16 II 1970 r. inspektor Wydziału IV KW MO w Poznaniu; od 8 do 26 VI 1970 r. uczestnik kursu dla nowo przyjętych w CW MSW w Legionowie; od 1 VI 1975 r. starszy inspektor Wydziału IV KW MO w Poznaniu; od 1 VIII 1980 r. kierownik sekcji, a od 1 VII 1981 r. zastępca naczelnika Wydziału IV KW MO w Poznaniu; od 1 IX 1983 r. zastępca naczelnika Wydziału III WUSW w Poznaniu; od 1 I 1989 r. kierownik Inspektoratu II WUSW w Poznaniu; z dniem 31 VII 1990 r. zwolniony ze służby. AIPN Po, 084/4020, Akta osobowe Włodzimierza Sawczaka.

³⁰ W odniesieniu do niszczenia dokumentów wydziałów IV wojewódzkich urzędów spraw wewnętrznych na uwagę zasługuje notatka opracowana w Departamencie Studiów i Analiz MSW dotycząca likwidacji teczek ewidencji operacyjnej na księdza z 25 I 1990 r. Warto zacytować jej fragment: „Z uwagi na fakt, iż zbierane w ramach teczek materiały nie przedstawiały wartości prawnej i historycznej oraz by w przyszłości nie mogły być przedmiotem konfliktów między państwem a Kościołem, uległy one – zgodnie z obowiązującymi przepisami – likwidacji”. Szerzej zob. *Notatka opracowana w Departamencie Studiów i Analiz dotycząca likwidacji teczek ewidencji operacyjnej księży* [w:] *Metody pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa wobec Kościoła i związków wyznaniowych 1945–1989*, red. A. Dziurok, Warszawa 2004, s. 599–600.

³¹ AIPN Po, 00169/70, Protokół brakowania nr 64, 12 X 1989 r., b.p.

NISZCZENIE MATERIAŁÓW ARCHIWALNYCH

GO Śnem

MINISTERSTWO SPRAW WEWNĘTRZNYCH

ARCHIWUM
Pieczęćka jednostki operacyjnej
NR **11697**

TAJNE
spec. znaczenie

SFILMOWANO dnia 86-05-13
nr mikrofilmu F 89/2

**KWESTIONARIUSZ
EWIDENCYJNY**
KRYPTONIM „OGRODNIK II”

*49... II „C”
poi-formacja
zniszczenia ant...*

Nr ewidencyjny _____

Kategoria B¹⁰ **Rok brakowania 1996**

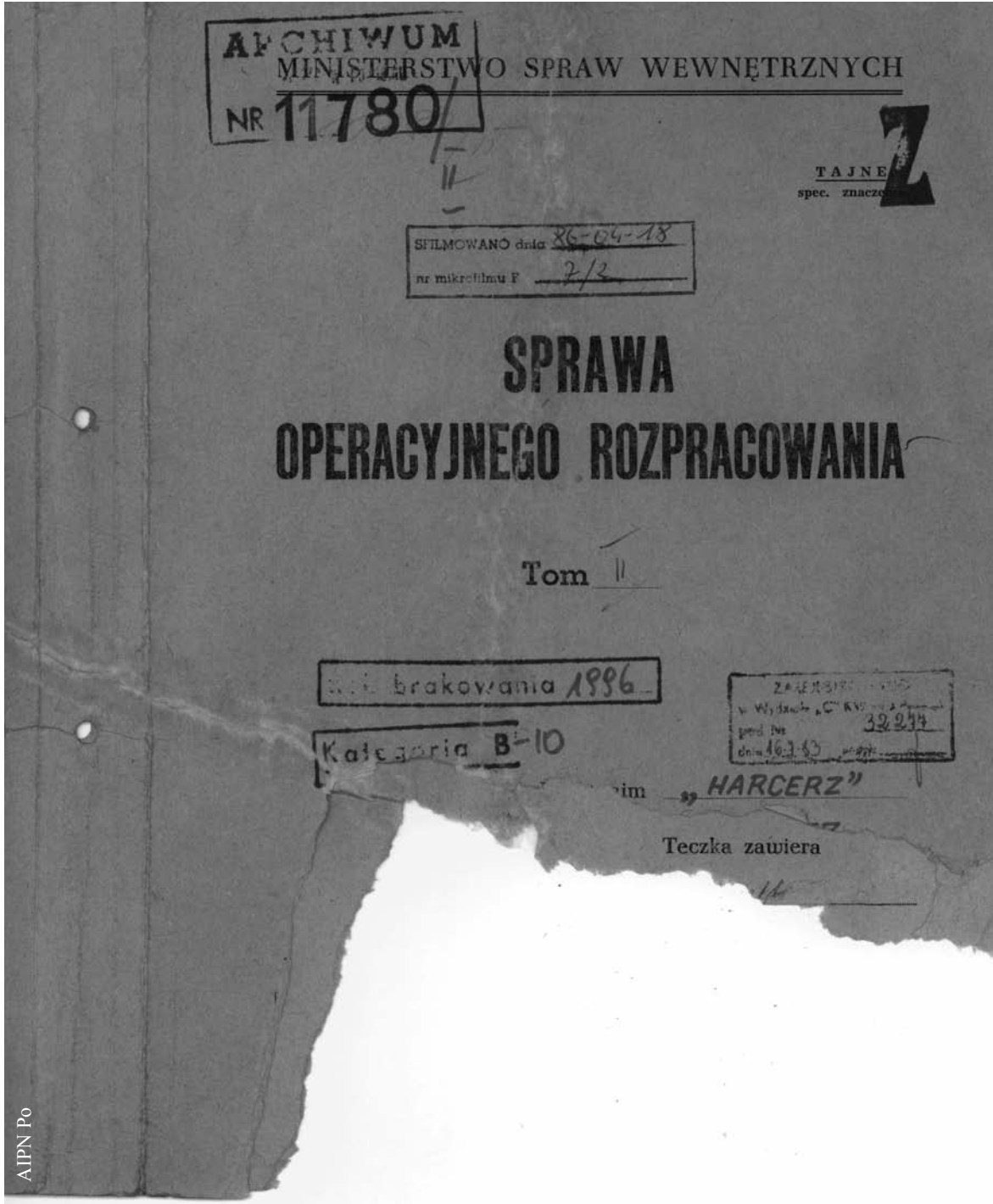
Nr archiwalny	
Kategoria akt	

Zaczęto dn. 15. 6. 1982 r.
Zakończono dn. 28. 05 1985 r.

EO-17/73

AIPN Po

Zniszczonateczka kwestionariusza ewidencyjnego krypt. „Ogrodnik II”
(zarejestrowanego przez Wydział VI KW MO w Poznaniu) dotyczącego Józefa Mazurczaka,
przewodniczącego Koła Miejskiego NSZZ RI „Solidarność” w Mosinie (AIPN Po, 858/15)

NISZCZENIE MATERIAŁÓW ARCHIWALNYCH

Zniszczona teczka tomu II sprawy operacyjnego rozpracowania krypt. „Harcierz” (zarejestrowanej przez Wydział VI KW MO w Poznaniu) dotyczącej m.in. Macieja Musiała (AIPN Po, 858/18)

zakończonych i złożonych w archiwum Wydziału „C”, a następnie zakwalifikowanych do „brakowania” przez komisję w składzie: starszy sierż. Jerzy Brząkała³², chor. Zbigniew Kaczmarek³³ oraz ppor. Aleksander Bujakowski³⁴. Protokół zatwierdził naczelnik Wydziału „C” ppłk Zdzisław Nowicki³⁵ oraz zastępca szefa WUSW ds. SB w Poznaniu płk Zenon Drynda³⁶.

Dla odmiany akta 6 tajnych współpracowników Wydziału IV SB zostały przekazane 4 stycznia 1990 r. do Wydziału Ochrony Konstytucyjnego Porządku Państwa. Zachowały się materiały zaledwie dwóch z nich³⁷.

W przypadku niszczenia dokumentów rozwiązanego Wydziału VI WUSW w Poznaniu mamy do czynienia ze zgołą odmienną sytuacją, chociaż i w tym przypadku najlepszym pretekstem do niszczenia materiałów była likwidacja komórki organizacyjnej. W protokołach brakowania akt odnotowywano każdy usunięty dokument, natomiast nie zachowały się protokoły brakowania teczek spraw operacyjnych i osobowych źródeł informacji. W archiwum Oddziału IPN w Poznaniu brakuje również protokołów zdawczo-odbiorczych przekazywa-

³² Brak akt osobowych w zasobie archiwalnym IPN.

³³ Zbigniew Kaczmarek (ur. 1957 r.). Od 16 VIII 1982 r. młodszy inspektor Wydziału II KW MO w Poznaniu; od 1 II 1985 r. referent techniki operacyjnej Wydziału „C” na wolnym etacie starszego inspektora Wydziału II WUSW w Poznaniu; z dniem 31 VII 1990 r. zwolniony ze służby. AIPN Po, 084/3933, Akta osobowe Zbigniewa Kaczmarka.

³⁴ Aleksander Bujakowski (ur. 1957 r.). Od 1 XII 1984 r. inspektor Wydziału V na wolnym etacie starszego inspektora Wydziału V WUSW w Lesznie; od 1 VI 1986 r. inspektor Grupy IV na wolnym etacie starszego inspektora Grupy IV RUSW w Górze; od 15 I 1988 r. w dyspozycji szefa WUSW w Poznaniu; od 16 I 1988 r. inspektor Wydziału II WUSW w Poznaniu; od 1 XI 1988 r. inspektor Wydziału „C” na wolnym etacie starszego inspektora Wydziału III-1 WUSW w Poznaniu. AIPN Po, 786/5, Akta osobowe Aleksandra Bujakowskiego.

³⁵ Zdzisław Nowicki (ur. 1944 r.). Od 1 IX 1967 r. inspektor, a od 1 XII 1970 r. starszy inspektor Wydziału III KW MO w Poznaniu; od 16 XI 1970 r. kierownik grupy Wydziału III KW MO w Poznaniu; od 1 II 1972 r. przeniesiony do dyspozycji Departamentu Kadr MSW; od 1 III 1972 r. starszy oficer Departamentu I MSW; od 15 V 1972 r. starszy oficer na etacie 09/I Departamentu I MSW; od 1 VI 1972 r. w dyspozycji komendanta wojewódzkiego MO w Poznaniu; od 16 VIII 1972 r. kierownik grupy Wydziału III, a od 1 VI 1975 r. kierownik sekcji Wydziału III KW MO w Poznaniu; od 1 XII 1975 r. zastępca naczelnika Wydziału Paszportów, a od 1 I 1982 r. naczelnik Wydziału Paszportów KW MO w Poznaniu; od 15 IX 1987 r. naczelnik Wydziału „C” WUSW w Poznaniu; z dniem 31 VII 1990 r. zwolniony ze służby. AIPN Po, 619/1, Akta osobowe Zdzisława Nowickiego.

³⁶ Zenon Drynda (ur. 1927 r.). Od 1 IV 1953 r. starszy referent Sekcji 4a, a od 1 XI 1953 r. starszy referent Sekcji V Wydziału V WUBP w Poznaniu; od 15 VII 1954 r. starszy referent Sekcji 7 Wydziału III WUBP w Poznaniu; od 1 IV 1955 r. kierownik Sekcji 6 Wydziału III WUdsBP w Poznaniu; od 1 IV 1956 r. starszy oficer Sekcji 6 Wydziału III, a od 1 IX 1956 r. słuchacz dwuletniej Szkoły Aktywu Kierowniczego KdsBP w Warszawie; od 16 XII 1956 r. w dyspozycji kierownika WUdsBP w Poznaniu, a od 27 XII 1956 r. starszy oficer operacyjny Wydziału III KW MO w Poznaniu; od 1 II 1959 r. kierownik grupy Wydziału III KW MO w Poznaniu; od 1 X 1962 r. inspektor Samodzielnej Grupy Specjalnej KW MO w Poznaniu; od 1 XII 1963 r. inspektor Inspektoratu Kierownictwa SB KW MO w Poznaniu; od 1 IV 1967 r. zastępca naczelnika, a od 16 VI 1968 r. naczelnik Wydziału II KW MO w Poznaniu; od 1 XI 1970 r. naczelnik Wydziału III Departamentu II MSW w Warszawie, skąd wielokrotnie delegowany służbowo do NRD; od 1 VI 1975 r. zastępca komendanta wojewódzkiego MO ds. SB w Bydgoszczy; od 20 VII 1981 r. zastępca dyrektora na etacie 013/2 Departamentu I MSW; 13 I 1988 r. odwołany i przeniesiony do dyspozycji dyrektora Departamentu Kadr MSW; od 14 I 1988 r. I zastępca szefa WUSW ds. SB w Poznaniu; z dniem 31 III 1990 r. zwolniony ze służby. AIPN Po, 084/3802/CD, Akta osobowe Zenona Dryndy.

³⁷ AIPN Po, 06/282/21, Załącznik do protokołu nr 2 przekazania materiałów rejestrowanych z Wydziału IV do Wydziału Ochrony Konstytucyjnego Porządku Państwa WUSW w Poznaniu, 4 I 1990 r., k. 7. Zachowany materiał aktowy współpracowników Wydziału IV WUSW w Poznaniu, którzy znajdowali się w czynnej rejestracji agenturalnej w 1990 r., stanowią: AIPN Po, 007/595, Teczki personalna i pracy tajnego współpracownika ps. „Herbert” (2 tomy); AIPN Po, 007/836, Teczki personalna i pracy tajnego współpracownika ps. „Emil” (2 tomy).

nia materiałów do archiwum Wydziału „C” w momencie rozwiązania jednostki. Na przykład protokołem brakowania nr 2/89 z 24 listopada 1989 r. (na mocy decyzji i zarządzenia szefa WUSW w Poznaniu) zniszczono akta z lat 1985–1989 zakwalifikowane do kategorii „B”³⁸. Warto w tym miejscu wspomnieć, że wśród usuniętych akt znalazły się dokumenty nie do przecenienia dla historyków, stanowiące doskonały materiał wyjściowy do badań metod działania SB w województwie poznańskim wobec społeczeństwa, np.:

- Decyzja nr 021/86 szefa WUSW w Poznaniu z 24 czerwca 1986 r. w sprawie wprowadzenia stanu podwyższonej gotowości podczas obchodów 30-lecia Czerwca ’56;
- Decyzja nr 09/85 szefa WUSW w Poznaniu z 28 sierpnia 1985 r. w sprawie wprowadzenia stanu podwyższonej gotowości w dniu 31 sierpnia 1985 r.;
- Decyzja nr 018/85 szefa WUSW w Poznaniu z 23 października 1985 r. w sprawie powołania grupy operacyjno-śledczej dla zwalczania struktur podziemnych;
- Decyzja nr 021/86 szefa WUSW w Poznaniu z 1 czerwca 1989 r. w sprawie wprowadzenia stanu podwyższonej gotowości w dniach 3–5 czerwca 1989 r.

Osobnym zagadnieniem jest niszczenie akt spraw na poziomie archiwum Wydziału „C” w 1989 r. Wszelkimi sposobami starano się temu procesowi nadać pozory legalności. Powoływano wówczas komisje do oceny przydatności zarchiwizowanych dokumentów.

Najlepszym przykładem tego procesu jest protokół brakowania nr 66 z 19 grudnia 1989 r.³⁹ Komisja w składzie: kpt. Henryk Kawecki, plut. Jacek Wielgosz⁴⁰, starszy chor. Andrzej Brzóska⁴¹ w dniach 18–19 grudnia 1989 r. zakwalifikowała do zniszczenia mikrofilmy 551 spraw operacyjnego rozpracowania. Wśród nich były kopie dokumentów, w tym również teczki ewidencji operacyjnej na biskupów z terenu Wielkopolski. Materiał dotyczył m.in. dwóch rozpracowań założonych i prowadzonych przez Wydział IV KW MO w Poznaniu na arcybiskupa Antoniego Baraniaka⁴², wcześniej więzionego i represjonowanego. Łącznie było to ponad 2300 klatek. Zniszczono także mikrofilm sprawy prowadzonej na biskupa Tadeusza Ettera – 960 klatek, biskupa Lucjana Bernackiego – 1084 klatki. Usunięto zarazem materiały dotyczące znanego pisarza – Romana Brandstaettera – 148 klatek mikrofilmów.

Podczas omawiania kwestii niszczenia kopii archiwaliów należy pamiętać o tym, że mikrofilmy były wykonywane z materiałów operacyjnych złożonych w archiwum, którym nadano kategorię archiwalną „A”. W protokole brakowania materiałów zmikrofilmowanych napisano, że posiadają kategorię „Bc”. Jednocześnie w związku z niszczeniem dokumentacji jako podstawę prawną swoich działań podawano § 17 pkt 1 Zarządzenia nr 049 MSW z 8 lipca 1985 r., który stanowił, że „w wyniku uzasadnionej konieczności kierownik jednostki organizacyjnej może przekwalifikować materiały kategorii «B» na kategorię «A» lub zmienić okres przechowywania, po uprzednim porozumieniu się z właściwym archiwum”. Należy przez to rozumieć, że funkcjonariusze SB, dokonując przekwalifikowania dokumentacji z kategorii „A” na „Bc”, za podstawę swoich działań uznali zdanie drugie z cytowanego

³⁸ AIPN Po, 00169/110, Protokół brakowania akt Wydziału VI nr 2/89, 24 XI 1989 r., k. 23–31.

³⁹ AIPN Po, 00169/72, Protokół brakowania nr 66, 19 XII 1989 r., b.p.

⁴⁰ Brak akt osobowych w zasobie archiwalnym IPN.

⁴¹ Andrzej Brzóska (ur. 1956 r.). Od 1977 r. funkcjonariusz MO; od 15 XII 1980 r. milicjant, dowódca drużyny plutonu patrolowego Komisariatu III MO; od 1 I 1982 r. dzielnicowy Referatu Dzielnicowych Komisariatu III MO; od 31 V 1982 r. młodszy inspektor, a od 16 VII 1982 r. inspektor Wydziału V KW MO w Poznaniu; od 1 XI 1989 r. inspektor Wydziału Ochrony Gospodarki WUSW w Poznaniu; od 16 I 1990 r. w dyspozycji szefa WUSW w Poznaniu z zachowaniem uposażenia; z dniem 31 VII 1990 r. zwolniony ze służby. AIPN Po, 619/96, Akta osobowe Andrzeja Brzóska.

⁴² Por. M. Jędraszewski, *Teczki na Baraniaka*, t. I: *Świadek*; t. II: *Kalendarium działań SB*, Poznań 2009.

przepisu: „może [...] zmienić okres przechowywania”. Ostatecznie 29 grudnia 1989 r. mikrofilmy dotyczące spraw operacyjnych, na które składały się 802 jackety, 635 diazo, co dało w sumie 31 068 klatek mikrofilmów, zostały spalone w kotłowni WUSW w Poznaniu.

Spośród akt spraw zakończonych najwięcej materiałów zniszczono w połowie grudnia 1989 r. Komisja powołana do oceny przydatności dokumentacji w składzie: kpt. Henryk Kawecki, starszy chor. Zbigniew Kaczmarek oraz sierż. sztab. Jerzy Brząkała protokołem nr 68 z 14 grudnia 1989 r. zakwalifikowała do brakowania złożone uprzednio do archiwum materiały dotyczące osobowych źródeł informacji⁴³.

Do brakowania wytypowano dokumentację aktową oraz mikrofilmy, argumentując ten fakt brakiem ich przydatności do dalszej pracy operacyjnej. Powołano się przy tym na przepisy MSW dotyczące zmiany okresu przechowywania materiałów w archiwum – całość zakwalifikowano jako materiał „Bc”. Jednakże w protokołach nie zapisano danych osób, których te materiały dotyczyły, co było do końca lat osiemdziesiątych XX w. normalną praktyką. Ponadto w rubryce „ilość kart” wpisywano informacje o liczbie niszczonych tomów. W niektórych przypadkach została podana cyfra „1”, co mogło oznaczać, że akta dotyczyły kandydata na współpracownika, w innych natomiast zaznaczono, że brakowaniu poddano teczkę personalną i pracy. Warto w tym miejscu podkreślić, że protokół brakowania mający 106 stron zakończono na pozycji 4049. Jednakże wcześniej po wpisaniu na protokole 4045 sygnatur akt i mikrofilmów teczek personalnych, pracy oraz kandydatów na współpracowników, zrezygnowano z dalszego zamieszczania poszczególnych j.a. osobowych źródeł informacji oraz teczek osób z nieudanych werbunków. Pod pozycją 4046 wpisano, że brakowaniu poddano akta „od 33191/I do 39387/I”, czyli prawie 6200 spraw dotyczących współpracowników i kandydatów na współpracowników SB z terenu Wielkopolski. Pod pozycją 4048 zakwalifikowano do brakowania 13 tomów dzienników archiwalnych akt osobowych źródeł informacji, natomiast pod pozycją 4049 – 2 tomy dzienników mikrofilmów dotyczących spraw tajnych współpracowników WUSW w Poznaniu. Teczki aktowe zmielono w podpoznańskiej Fabryce Papieru w Czerwonaku, natomiast mikrofilmy palono, jak już wspomniano, w kotłowni WUSW w Poznaniu.

Opisany powyżej stan faktyczny w zakresie niszczenia nie tylko materiałów osobowych źródeł informacji, ale również podstawowych urządzeń ewidencyjnych, którymi były inwentarze archiwalne serii I, skutkuje często brakiem możliwości identyfikacji agentury, która w teczkach osób inwigilowanych pojawia się (wyłącznie pod pseudonimem) w kontekście udzielania „bezpieczeństwa” informacji.

Ostatnim formalnym protokołem brakowania Wydziału „C” WUSW w Poznaniu odnoszącym się do dokumentacji znajdującej się w archiwum był protokół brakowania materiałów operacyjnych osób inwigilowanych (II) oraz teczek spraw obiektowych. Całość została zakwalifikowana ponownie przez zespół: Kawecki, Kaczmarek i Brzóska. Łącznie było to 197 teczek spraw operacyjnych (zarówno aktowych, jak i ich mikrofilmów) oraz 25 spraw obiektowych⁴⁴.

Zachowana dokumentacja pozwala stwierdzić, że ostatnie 3 pozycje na protokole zostały dopisane w bliżej nieokreślonym czasie. Najdziwniejszy jest zapis o ilości wybrakowanych teczek, gdzie podana jest liczba 221. Jakby nie patrzeć, w żaden sposób nie wychodzi taka suma, tym bardziej kiedy dodamy, że niektóre pozycje były kilkutomowe. Sam proces niszczenia dokumentacji papierowej, jak wynika z protokołu, odbywał się w Czerwonaku,

⁴³ AIPN Po, 00169/74, Protokół brakowania nr 68, 14 XII 1989 r., b.p.

⁴⁴ AIPN Po, 00169/75, Protokół brakowania nr 69, 28 XII 1989 r., b.p.

a mikrofiszę palono w kotłowni WUSW. Podobnie jak we wcześniejszym przypadku nie dokonano fizycznego zniszczenia całości materiałów – częściowo zachowała się m.in. okładka SOR „Harcierz”⁴⁵. W tym przypadku wyjątkowo dokładnie wyczyszczono również karty rejestracyjne sprawy, gdyż brakuje ich również w kartotece MSW w Warszawie.

Niezwykle interesujące w zakresie omawianej problematyki są dokumenty obrazujące kwestie zachowania dokumentów w archiwum poznańskiego Wydziału „C” według stanu na 31 grudnia 1989 r. Dane statystyczne opracowane przez naczelnika wydziału ppłk. Zdzisława Nowickiego zostały przesłane do naczelnika Wydziału II Biura „C” MSW w Warszawie pismem z 3 stycznia 1990 r.⁴⁶ Według Tabeli statystycznej o stanie i ruchu akt archiwalnych Służby Bezpieczeństwa i Służby Milicji za okres od 1 stycznia 1989 r. do 31 grudnia 1989 r., stanowiącej załącznik do wyżej cytowanego pisma, w archiwum znajdowało się 6352 j.a. teczek personalnych i pracy TW (tj. 68, 5 mb); 3386 j.a. LK i KTW, co stanowiło 17,3 mb; 6828 j.a. spraw operacyjnych (tj. 135,3 mb); 7385 j.a. akt kontrolno-śledczych (tj. ok. 62 mb); 741 j.a. spraw obiektowo-zagadnieniowych (tj. ok. 50 mb); 3666 j.a. akt osobowych funkcjonariuszy SB (tj. 53 mb); 10 237 j.a. akt administracyjnych (tj. 72,6 mb)⁴⁷. Stan faktyczny zachowanych materiałów archiwalnych pozwala na stwierdzenie, że w momencie opracowywania omawianego dokumentu prawdopodobnie dokonano manipulacji danymi statystycznymi, bowiem część wymienionych w dokumencie akt była już zniszczona lub przygotowana do zniszczenia.

Ostatnie protokoły brakowania i niszczenia akt datowane są na 29, 30 i 31 stycznia 1990 r.⁴⁸ Już pobieżna krytyka zewnętrzna tych dokumentów budzi uzasadnione zastrzeżenia. Sam sposób przygotowania niektórych protokołów stwarzał możliwość dokonania rozmaitych manipulacji. Wykonanie odbiegało od standardów przyjętych w resorcie spraw wewnętrznych. Brakowało podsumowania zawierającego liczbę pozycji na spisie, a także podpisów na końcu protokołu. Umożliwiło to dopisywanie kolejnych pozycji na protokole⁴⁹.

Podsumowując, należy stwierdzić, że w archiwum Oddziału IPN w Poznaniu znajduje się 838 teczek oraz 998 sztuk mikrofilmów osobowych źródeł informacji i kandydatów na współpracowników. Ponadto zachowały się 2403 jednostki oraz 3372 sztuki mikrofilmów spraw operacyjnego rozpracowania zarchiwizowanych w WUSW w Poznaniu⁵⁰.

Największe spustoszenia dotyczą dokumentów pionu inwigilacji Kościoła i związków wyznaniowych. Przetrwwały zaledwie dwie sprawy współpracowników Wydziału IV, jednakże najistotniejsze dokumenty z nich usunięto⁵¹. W archiwum Oddziału IPN w Poznaniu nie

⁴⁵ Por. fotografię okładki teczek SOR „Harcierz” dotyczącej m.in. Macieja Musiała, założonej w 1982 r. przez Wydział VI KW MO w Poznaniu.

⁴⁶ AIPN, 0546/38, Pismo do naczelnika Wydziału II Biura „C” MSW w Warszawie, 3 I 1990 r., b.p.

⁴⁷ *Ibidem*, Tabela statystyczna o stanie i ruchu akt archiwalnych Służby Bezpieczeństwa i Służby Milicji za okres od 1 I 1989 r. do 31 XII 1989 r., b.p. Analizując wskazane w tabeli dane, można mieć wątpliwości co do ich wiarygodności, szczególnie jeśli idzie o metraż, który wydaje się być w niektórych przypadkach zawyżony.

⁴⁸ Dotyczy to między innymi niszczenia dokumentów Wydziału Ochrony Gospodarki WUSW w Poznaniu. W dwóch przypadkach protokoły brakowania datowane są na październik 1989 r., natomiast zgodnie z zachowaną dokumentacją faktycznego zniszczenia dokumentów dokonano 31 I 1990 r., a podpis naczelnika wydziału, który powinien udzielać zgody na przeprowadzenie brakowania, pochodzi z 3 II 1990 r. Por. AIPN Po, 06/275/2, Protokół brakowania akt z 16 X 1989 r., k. 99–101; *ibidem*, Protokół brakowania akt z 21 X 1989 r., k. 97–98.

⁴⁹ Por. AIPN Po, 06/275/1, Protokoły brakowania akt, k. 116 i nn.; AIPN Po, 06/275/2, Protokoły brakowania akt, k. 106 i nn.

⁵⁰ Szerzej zob. *Informator o zasobie archiwalnym Instytutu Pamięci Narodowej (stan na dzień 31 XII 2008 r.)*, red. J. Bednarek, R. Leśkiewicz, Warszawa 2009.

⁵¹ Por. przypis nr 37.

ma żadnej teczki ewidencji operacyjnej na biskupa. Spośród TEOP do tej pory odnaleziono dwie sprawy w postaci mikrofiszki⁵². Prawdopodobnie ocalały one przypadkowo, albowiem funkcjonariusze SB, mając dużo czasu na dokonanie zniszczenia wytworzonej i zgromadzonej dokumentacji, m.in. poprzez wyjęcie z archiwum materiałów spraw zakończonych, po prostu przeoczyli te dwie mikrofiszki Wydziału IV WUSW, a zniszczyli tylko dokumentację aktową. Zachowało się zaledwie kilka spraw TEOK i to głównie w stosunku do osób, które opuściły stan kapłański. Ich sprawy złożono w archiwum Wydziału „C” jako sprawy operacyjnych sprawdzeń i należy przypuszczać, że dlatego nie zostały zniszczone⁵³.

Na podstawie dokumentów Fabryki Papieru w Czerwonaku można stwierdzić, że w dniach 1 grudnia 1989 r., 24 i prawdopodobnie 26 stycznia 1990 r. przekazano na przemiał 1530 kg wytworzonych i zgromadzonych przez WUSW w Poznaniu dokumentów⁵⁴.

Według doniesień poznańskiej prasy sześć osób wymienionych w niniejszym artykule, które brały aktywny udział w pracach nad brakowaniem i niszczeniem dokumentów SB w latach 1989–1990, zostało pozytywnie zaopiniowanych przez komisje weryfikacyjne w 1990 r. jako nadające się do pracy w strukturach policyjnych niepodległej Polski: Jerzy Brząkała, Andrzej Brzóska, Aleksander Bujakowski, Henryk Kawecki, Jolanta Krukowska, Jacek Wielgosz⁵⁵.

Problematyka niszczenia dokumentów wytworzonych w toku działalności wielkopolskich organów bezpieczeństwa państwa nie była jak dotąd poruszana w naukowej dyspacie. Prezentowany tekst jest pierwszą próbą usystematyzowania wiedzy historyków na temat skali zniszczeń materiałów WUSW w Poznaniu. Podjęcie badań dotyczących likwidacji archiwaliów przez funkcjonariuszy SB w latach 1989–1990 wiąże się z wieloma problemami. Brakuje przede wszystkim wiarygodnych materiałów źródłowych stanowiących podstawę do analiz historycznych. Zachowały się co prawda protokoły brakowania akt, zapisy w dziennikach rejestracyjnych i archiwalnych oraz w kartach kartotecznych. Biorąc jednak pod uwagę praktykę stosowaną przez SB, polegającą na fałszowaniu dokumentacji związanej z niszczeniem akt, tego typu źródła muszą być bardzo skrupulatnie weryfikowane. Koniecznym jest konfrontowanie danych znajdujących się w protokołach brakowania z zachowanymi materiałami archiwalnymi zarówno w postaci akt, mikrofilmów, jak i o charakterze ewidencyjnym. Mimo oczywistych trudności w ustaleniu wiarygodnych danych dotyczących niszczenia akt przez poznańską SB badania w tej dziedzinie będą bez wątpienia kontynuowane. Za jej pierwszy etap można uznać dotychczasowe wyniki prac w Oddziale IPN w Poznaniu w zakresie rekonstrukcji podartych dokumentów, które zostały przekazane przez Delegaturę Urzędu Ochrony Państwa w Poznaniu.

⁵² Na podstawie badań źródłowych E. Wojcieszek i K. Kaźmierczaka ustalono, że w Oddziale IPN w Poznaniu znajdują się teczki: AIPN Po, 0187/101, TEOP pw. Najświętszej Maryi Panny Wniebowziętej w Gieczu; AIPN Po, 0186/289, TEOP pw. Najświętszej Maryi Panny Matki Kościoła Poznań Świerczewo.

⁵³ Do tej pory odnaleziono tylko jedną sprawę, która została zarchiwizowana jako TEOK, i to wyłącznie w postaci mikrofiszki – AIPN Po, 0187/415, Teczka ewidencji operacyjnej na księdza.

⁵⁴ AIPN Po, 721/1/CD, Dostawy makulatury tajnej przez KW PZPR oraz urzędy dzielnicowe i wojewódzkie od dnia 2 XI 1989 do 7 V 1991 r., 7 V 1991 r., k. 240–242.

⁵⁵ K. Kaźmierczak, *Funkcjonariusze SB*, „Głos Wielkopolski”, 10–11 III 2007, s. 24–25.